משנה ג'

יג. היכן וכיצד צריך להניח את הפאה?

דעת תנא קמא שנותנים פאה אפילו מתחילת השדה ומאמצעה (מ"ג), ואין צריך להניח פאה בסוף שדה, שנאמר, לא תכלה פאת שדך לקצור, אמרה תורה תן פאה ואף על פי שיש לך עדיין קמה לקצור (רע"ב ד"ה מתחילת). ודעת רבי שמעון שאף על פי שריבה הכתוב שאפשר להניח פאה בתחילת השדה ובאמצעה, ויש תורת פאה למה שנתן, מכל מקום לא יצא ידי חובת פאה אלא אם כן נתן בסוף השדה פאה שיחד עם מה שנתן באמצע ובתחילה יש בסך הכל אחד משישים. ובפירוש זה מוכח בירושלמי (מ"ג, רע"ב ד"ה ובלבד). ולדעת הרמב"ם פירוש דעה זו הוא, שצריך שיניח בסוף השדה אחד משש חוץ ממה שהניח בתחילה ובאמצע (רע"ב שם). ודעת רבי יהודה, שאם שייר בסוף שדהו אפילו קלח אחד, נחשב כל מה שהנית בתחילת השדה ובאמצעו לפאה, ואם לא שייר, אין להם דין פאה, רק דין הפקר (מ"ג, רע"ב ד"ה ואם לאו).

יד. במה חולקים רבי יהודה ורבי שמעון?

שניהם סוברים שצריך להניח פאה בסוף שדהו, וחולקים באם לא הניח כנ"ל והניח רק בתחילתה או אמצעה, שלדעת רבי יהודה באופן זה מה שהניח באמצע ובתחילה אינה חשובה פאה אלא דין הפקר יש לה, ודעת רבי שמעון שמכל מקום היא חשובה פאה, אלא דלא נפטר בעל השדה בזה מחיוב פאה. והלבה כרבי שמעון (רע"ב ד"ה אם שייר).

משנה ד'-ה'

טו. באלו דברים יש חיוב פאה?

צריך שיהיו בו חמישה תנאים, שיהיה אוכל, ונשמר, וגדוליו מן הארץ, ולקיטתו כאחת, ומכניסו לקיום (מ"ד).

טז. מנין שצריך שיהיה אוכל, ומה בא למעט בכלל זה?

אמרה תורח בחיוב פאה ובקוצרכם, ואין קצירה אלא בדבר הראוי לאכילה (מ"ד רע"ב ד"ה כל דבר). ובא למעט ספיחי סטים, שאף על פי שהן אוכל על ידי הדחק, מכל מקום לאו אוכל מיקרו ואין חייבין בפאה (שם).

יז. מנין שצריך שיהיה נשמר, ומה בא למעט בכלל זה?

אמרה תורה בחיוב פאה לעני ולגר תעזוב אותם, פרט להפקר שכבר נעזב (מ"ד רע"ב ד"ה ונשמר), ובא למעט הפקר שאין לו שומרים שאינו חייב בפאה (שם).

יח. מנין שצריך שיהיה גידולו מן הארץ, ומה בא למעט בכלל זה?

אמרה תורה בחיוב פאה, קציר ארצכם, שיהיה מחובר לארץ, ובא למעט כמהין ופטריות שאין להם שורש בארץ וגדוליהם מן האויר, שאין חייבין בפאה (מ"ד רע"ב ד"ה וגידוליו).

יט. מנין שצריך שיהיה לקיטתו כאחד, ומה בא למעט בכלל זה?

אמרה תורה בחיוב פאה קציר, משמע דבר הנקצר הרבה ביחד, ובא למעט תאנה וכיוצא בה, שהם אילנות שנלקטים פירותיהם שמתבשלים בהם ראשון ראשון (מ"ד רע"ב ד"ה ולקיטתו כאחד).

כ. מה בא למעט בכלל זה שצריך שיהיה מכניסו לקיום, ומנין למדנו לכלל זה?

בא למעט ירק שאינו מתקיים אלא מתעפש מיד, ולמדנו לכלל זה ממה שכתוב בפרשת פאה לא תכלה פאת שדך בקצרך, ואין הירק נקצר (מ"ד רע"ב ד"ה ומכניסו לקיום).

כא. אלו דברים הם בכלל חיוב פאה כיון שמתקיימים בהם כל התנאים הנ"ל?

תבואת מחמשת המינים, חטה ושעורה וכוסמת שבולת שועל ושיפון, וקטניות, פולין ואפונים ועדשים ודומיהן, הם בכלל זה להתחייב בפאה [כשאינם הפקר] (מ"ד, רע"ב ד"ה בכלל). ובאילנות, האוג, שהוא אילן שהפרי שלו אדום, וקורין לו בלע"ז קורנ"י אולי"ס. והרמב"ם פירש שהוא צמח שמעבדים בו העורות וקורין לו בערבי סומא"ק, והאשכולות שלו ראויין לאכילה (מ"ה, רע"ב ד"ה והאוג), והחרובין והאגוזים והשקדים והגפנים והרמונים והזיתים והתמרים, כולם חייבים בפאה (מ"ה). ולאו דוקא אלו שמנה התנא חייבים בפאה ולא מיני אילנות אחרים, אלא הכונה לאלו ודומיהם (רע"ב ד"ה והאוג).

משנה ו'

כב. האם פאה חייבת במעשרות, ומתי?

פאה פטורה מן המעשרות, ואפילו אם לא הניח פאה בשדה במחובר חייב לחפריש מן התלוש, והפאה שמפריש מן התלוש ונותן לעניים פטורה מן המעשרות (מ"ו, רע"ב ד"ה לעולם), וכל זה עד שימרח, דהיינו שיעשה ברי וצבור של תבואה, אבל אם בא להפריש פאה אחר שמירח, צריך שיפריש התרומה והמעשרות תחילה ואחר כך יטול הפאה, שאין פטור מן המעשרות אלא הפאה שניטלה קודם המירוח (שם, רע"ב ד"ה עד שימרח).

כג. האם הפקר חייב בתרומות ומעשרות, מתי, ומנין?

המפקיר תבואתו ובא אחר וזכה בה, אין הזוכה בה חייב במעשרות, שכתוב במעשרות ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך, יצא הפקר שידך ויד הלוי שוין בו (רע"ב ד"ה וגותן). וכל זה כשהפקיר תבואתו קודם שמירח, אבל המפקיר תבואתו לאחר המירוח, אין ההפקר ההוא פוטר מן המעשר (מ"ו, רע"ב שם).

כד. המאכיל תבואה לבהמתו, האם צריך לעשר קודם, ומתי?

מאכיל אדם לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות, עד שימרח (מ"ו).

כה. באיזה אופן יכול אדם לאכול מתבואתו בלא הפרשת תרומות ומעשרות, ומה החילוק ממאכיל בהמתו?

אפילו הוא עצמו מותר לאכול אכילת עראי קודם מירוח, אבל הבהמה אוכלת קודם מירוח אפילו אכילת קבע (רע"ב ר"ה מאכיל).

כו. הזורע, האם צריך לצשר את הזרעים קודם זריעה, ומדוע?

לדעת רבי עקיבא נוטל אדם מן הגורז וזורע, ופטור מו המעשרות, עד שימרח (מ"ו). וטעמו, דמן התורה הזורע פטור מן המעשר אפילו לאחר מירוח, שנאמר עשר תעשר ואכלת, דוקא לאכילה, וזורע לא נקרא ואכלת, רק מדרבנן חייב במעשרות, וסובר רבי עקיבא דקודם מירוח פטור מן המעשר אפילו מדרבנן. ואין הלכה כרבי עקיבא (רע"ב ד"ה נוטל).

כז. כהן או לוי שקנו תבואה מן הגורן, האם יכולים לקחת לעצמם את המעשרות, מתי, ומדוע?

כהן או לוי שקנו תבואה מן הגורן, אם קנו קודם מירוח, שעדיין לא הוקבעה תבואה זו למעשר, המעשרות שלהם. אבל אחר מירוח, שנתחייבה תבואה זו במעשרות, צריכים לתת המעשרות לאחרים, שקנסו חכמים שיהיו חייבים להפריש תרומות ומעשרות ולתת אותם לכהנים ולוים אחרים בדי שלא יהיו קופצים לקנות תבואה או יין לגתות ולגרנות כדי להפקיע מתנות אחיהם (מ, רעיב דיה שלקחו).

כח. מי שהקדיש את גרנו ופדאו, האם תבואה זו חייבת במעשרות, מתי ומדוע?

מי שהקדיש גרנו ופדאו אחר כך מיד הגזבר, וכשהיה ביד ההקדש עדיין לא נתחייב במעשרות, כגון שלא נתמרח עדיין, חייב הפודה להוציא ממנו המעשרות. אבל אם נתמרח הגורן ביד הגזבר של הקדש, הואיל ובשעה שהיה ראוי שיוקבע למעשר, דהיינו בזמן המירוח, היתה ביד הקדש, אין הפודה חייב להוציא ממנו מעשרות, שההקרש פטור מן המעשרות (מ"ו, רע"ב ד"ה המקדיש).

פרק שני

ואלו מפסוקין

משנה א'

א. מה פירוש מפסיקין לפאה?

דברים המפסיקים לפאה הם אלו שאם הם באמצע שדהו הרי נחשבת שדה זו לענין פאה כשתי שדות, שאם הניח פאה באחת מהן על חברתה לא עלתה לו לפאה, שאמרה התורה לא תכלה פאת שדך, שלא יניח פאה משדה אחת לחבירתה, אלא צריך להניח בכל אחת פאה לעצמה (רע"ב ד"ה אלו).

ב. מה הם הדברים המפסיקים לפאה?

הנחל מפסיק לפאה (מ"א), והשלולית, שהיא אמת המים שאמות אחרות של מים שותות ממנה, וזה לשון שלולית, שמחלקת שלל לאגפיה (מ"א, רע"ב ד"ה והשלולית), ודרך היחיד, שרחבה ארבע אמות (מ"א, רע"ב ד"ה ודרך היחיד), ודרך הרבים, שרחבה שש עשרה אמה (מ"א, רע"ב ד"ה ודרך הרבים), והבור, שהיא שדה שאינה זרועה, כמו שמתרגם אונקלוס והאדמה לא תשם, וארעא לא תבור (מ"א, רע"ב ד"ה הבור), והניר, שהוא חרישה, כל אלו מפסיקים לפאה (מ"א, רע"ב ד"ה והניר).

ג. באיזה רוחב מפסיקים הבור והניר בין שדה לחבירתה?

שיעור רוחב הבור והניר כדי שלשה תלמים של מענית המחרישה (רע"ב ד"ה וזרע).

ד. מה החידוש בכך שדרך הרבים מפסיקה לפאה, הרי הוא קל וחומר מדרך היחיד?

באמת ברישא אין בזה חידוש, אבל כתב כן ברישא אגב סיפא שם כתוב שכל אלו אין מפסיקין באילן, וקמ"ל דאפילו דרך הרבים שהיא רחבה ט"ז אמה אינה מפסקת באילן (רע"ב ד"ה ודרך הרבים).

ה. מה הוא שביל, והאם מפסיק לפאה ומתי?

שביל הרבים ושביל היחיד הקבועים בימות החמה ובימות הגשמים מפסיקים לפאה (מ"א). ושביל הוא קטן מאוד, שיש בו רוחב כדי רוחב כף רגל, ומרים רגל זו ונותן רגל זו (רע"ב ד"ה שביל הרבים).

ו. מה החידוש בכך ששביל הרבים מפסיק לפאה, הרי הוא ק"ו משביל היחיד?

בא להשמיענו שאפילו שביל הרבים, דוקא אם הוא קבוע לימות החמה ולימות הגשמים, כלומר שמהלכין בו אפילו בזמן שהשדות זרועות בימות הגשמים, אז מפסיק בין השדות הזרועות, ואי לא לא מפסיק (רע"ב ר"ה שביל הרבים).

ז. שדה שזרועים בה כמה מינים, כגון חיטה ושעורה ואחר כך שוב חיטה, האם יכול לתת פאה אחת לכל החיטים?

זרע אחר מפסיק לפאה (מ"א), כלומר, כששתי שדות זרועים חטים וביניהם קרקע זרוע מין אחר, נותן לכל שדה חיטים פאה בפני עצמה (רע"ב ד"ה וזרע אחר).

ח. מה היא שחת, ומה פירוש הקוצר לשחת?

שחת היא תבואה שלא הביאה שליש, דהיינו שלא הגיעה לשליש גידולה, וקוצרים אותה להאכילה לבהמות (רע"ב ד"ה והקוצר).

ט. מי שקצר מקצת שדהו לשחת, ומקום זה הוא באמצע שדהו, האם יכול לתת אחר כך פאה אחת לכל השדה, ומדוע?

הקוצר לשחת מפסיק, לדעת רבי מאיר (מ"א), דהוא סובר דקצירה לשחת לאו קצירה היא. ואינו נחשב כאילו התחיל לקצור את שדהו. ולכן נהיו כאז שתי שדות ונותן לכל אחת פאה (רע"ב ד"ה וחקוצר לשחת). וחכמים סוברים שאינו מפסיק, אלא אם כן חרש את המקום שקצר (מ"א). וטעמם, משום שהם סוברים שהקוצר לשחת נחשב תחילת קצירה, וכשתתבשל כל התבואה ויקצור אותה הרי זה כמסיים אז את קצירת כל השדה וממילא נותן פאה אחת לכל. אבל כשחורש את מקום הקצירה הרי מקום החרישה כשדה ניר המפסיק לפאה כמבואר לעיל (תוי"ט ד"ה אלא חרש). ואין הלכה כרבי מאיר (רע"ב ד"ה והקוצר לשחת).

משנה ב'

י. שדה שאמת המים עוברת באמצעיתה, האם נותן פאה אחת לכל השדה, ומתי?

אמת המים שאינה יכולה להקצר כאחת, דהיינו, שהיא רחבה כל כך עד שהעומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן, דעת רבי יהודה שאמה זו מפסקת לפאה (מ"ב, רע"ב ר"ה אמת המים). וחולק רבי יחודה על תנא קמא לעיל משנה א' שאמר שלולית, דהיינו אמת המים המחלקת שלל לאגפיה, דבכל ענין היא מפסיקה לפאה, ורבי יהודה סובר שאם יכולה להקצר כאחת אינה מפסקת. והלכה כרבי יהודה (רע"ב שם).

יא. שדה הזרועה על הר שחודו זקוף, האם מפסיק חוד זה לפאה, מתי ומדוע?

בל ההרים אשר במעדר יעדרון, אף על פי שאין הבקר יכול לעבור בכליו, הוא נותן פאה אחת לכל (מ"ב). דהיינו, הר שחודו זקוף ואין בקר בכליו יכולין לעבור שם, ומפסיק בין שתי השדות, הוא נותן פאה אחת לשתי השדות, ואין חוד זה נקרא הפסק, דהואיל והם נעדרים במעדר, דהיינו שבני אדם חופרים אותו הר בכלי שחופרים בו את הקרקע, אין זה נחשב הפסק אף שלא זרעו שם, דאין זה החוד כשדה בור, משום שהרואה מקום זה אומר שאין זה קרקע בור, אלא למחר יחפרו אותו במעדר ויזרעו אותו ושתי השדות הן אחת (רע"ב ד"ה וכל וד"ה הוא נותן).

משנה ג'

יב. איזה דבר נוסף מפסיק לפאה, והיכן הוא רמוז במשנתנו?

אומרת המשנה הכל מפסיק לזרעים, ומפרש בגמרא בירושלמי דהכל בא לומר שאם היה סלע עובר על פני כל השדה, אם צריך הוא לעקור את המחרישה מצד זה כדי לתת אותה לצר זה, מפסיק (רע"ב ד"ה הכל).

יג. כל הדברים הנ"ל המפסיקים לפאה, האם מפסיקים גם לאילן?

הכל מפסיק לזרעים, ואינו מפסיק לאילן אלא גדר (מ"ג), כשהוא גבוה עשרה טפחים (רע"ב ר"ה אלא).

יד. באיזה אופן גם גדר אינה מפסיקה באילנות לענין פאה?

אם היה שיער כותש אינו מפסיק, אלא נותנו פאה לכל (מ"ג), פירוש, ענפי האילן קרויין שיער. ופירוש שיער כותש, שענפי האילנות מתערבין זה עם זה למעלה מן הגדר כמו עלי התקוע במכתש (רע"ב ד"ה שיער).

משנה ד'

טו. באלו סוגי אילנות אין גדר מפסיקה לפיאה אף שאין ענפיהם מעורבים אלו באלו, ובאיזה שיעור נחשבים כמקום אחד לענין פאה?

בחרובין נותן פאה אחת לכל הרואין זה את זה (מ"ד), דהיינו, כל זמן שהעומד אצל אחד מהאילנות יכול לראות האילן האחר, אף על פי שיש ביניהן גדר, אינו מפסיק, ונותן פאה מאילן אחד על חבירו (רע"ב ד"ה כל הרואים). ועל זה העיד רבן גמליאל שנוהגין היו בית אביו לתת פאה אחת לזיתים שהיו להם בכל רוח, דהיינו שהיו נותנים פאה אחת על כל הזיתים שהיו להם לצד מזרחה של עיר, ופאה אחרת על כל הזיתים שהיו להם לצד מערבה של עיר, וכן לארבע רוחות העיר (מ"ד, רע"ב ד"ה לזיתים), ולחרובין היו נותנים פאה אחת לכל החרובים שהיו רואין זה את זה, כתנא קמא (מ"ד). ורבי אליעזר ברבי צדוק אומר בשם רבן גמליאל, שהיו נותנים פאה אחת לחרובין שהיו להם בכל העיר, אף על פי שאין רואין זה את זה (מ"ד, רע"ב ד"ה שהיו). ואין הלכה כרבי אליעזר ברבי צדוק שאמר משם רבן גמליאל, אבל הלבה ברבן גמליאל (רע"ב שם).